

ЕСТЕТИЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ В СИСТЕМІ ОСВІТНІХ ЦІННОСТЕЙ ТА ЛІДЕРСТВА

Андрій Абдула, Галина Балута

Анотація. У якості фундаментальної характеристики розвинуеного суспільства може розглядатись людський капітал, який у формі інтелектуальних здібностей та практичних вмінь стає передумовою суспільного блага, визначає людську спроможність до самореалізації та високоякісної праці. Людський капітал зростає через інвестиції, однією з яких вважається освіта, економічний та ціннісний аспекти якої можна розглядати як взаємодоповнюючі.

Автори статті констатують, що у XXI ст. спостерігається «естетичний ренесанс», внаслідок якого естетичні цінності розглядаються як такі, що уможливають додаткову вартість, впливають на інформаційний та економічний текст та ін. Водночас у сучасній педагогічній теорії естетична основа лідерського потенціалу залишається все ще недостатньо оціненою. У статті розглядаються перспективи сучасної парадигми лідерства, зорієнтованої на ціннісно-філософську та естетичну моделі формування та функціонування емоційного інтелекту як основи людського капіталу, з урахуванням системних змін, що відбуваються в освітній сфері.

Ключовою темою дослідження постає естетичний інтелект як актуальна освітня цінність, його роль, сутність, переваги, характеристики: моральність та естетизм – доцільна ясність мислення, що за сприятливих обставин забезпечує успішні результати. У якості проявів естетичного інтелекту розглядаються естетичний смак, індивідуальний стиль. Обґрунтовано ідею, що естетичний інтелект передбачає аналітичну перевагу у конструюванні досвіду. У теорії пізнання естетичний інтелект досліджено як горизонт нових ідей за рахунок продуктивної уяви, форму впорядкування досвіду (І. Кант, П. Еббс). Продемонструвано сутнісні риси зазначеного явища, як «здатності сприймати, інтерпретувати прекрасне» (П. Ферруччі, П. Браун) і на основі цього обґрунтовано розуміння естетичного інтелекту як конструктивного мислення, спрямованого на доцільність, новизну, унікальність; творчість та її впорядковані результати.

Ключові слова: людський капітал, естетичний інтелект, емоційний інтелект, освіта, лідерство.

Якщо схарактеризувати суспільство як організоване ціле, у якому кожен елемент засвідчує значущість, то у якості його фундаментальної характеристики може розглядатись людський капітал. У формі інтелектуальних здібностей, можливостей, практичних вмінь він стає передумовою суспільного блага, чинником продуктивності та стабільного економічного розвитку, визначає творчий потенціал людини, її спроможність до самореалізації та високоякісної праці. Однак, як і будь-який капітал, людський капітал зростає через інвестиції, однією з яких вважається освіта [7, с. 6]. Освіта постає у якості «визначальної складової, яка забезпечує процес розвитку та накопичення людського капіталу, від якого у свою чергу залежить конкурентоспроможність країни та її місце у світовому середовищі» [4, 22, с. 119]. Одним з перших феномен людського капіталу, а також освіту як економічну інвестицію у його розвиток, обґрунтували Т.В. Шульц (T.W. Shultz), Г. Беккер (G. Becker). На думку Г. Беккера, особистий розподіл доходів частково визначається розподілом людського капіталу та прибутками від нього [6, с. 5].

Утім акцент на суто інструментальному чи загалом економічному аспекті людського капіталу та відповідному ставленні до освіти не є вичерпним. Це усвідомлювали вже його головні теоретики та інші дослідники, які наголошували, що не можна применшувати культурне значення освіти (Шульц), вважали, що ставлення до навчання виключно як інвестиції може вважатися безчуттєвим і надзвичайно обмеженим (Беккер) [11, с. 234]. Адже, навіть якщо економічне зростання саме по собі вважати благом, то залишається питання його значення та мети, що актуалізує питання освіти та її цінностей [там само, с. 236].

Однак економічний та ціннісний аспекти можна розглядати також як взаємодоповнюючі. При цьому «прибутковість» постає формою, яка відображує та реалізує не лише професійні уміння, навички чи кваліфікацію, але й досить глибоку систему знань та цінностей (зокрема естетичних), певний тип «інтелекту»,¹ що характеризує, перш за все, менеджерів, а у широкому сенсі – лідерів. Формування цієї системи вочевидь має відбуватись у відповідному освітньому середовищі, яке створює передумови реалізації у суспільстві лідерського потенціалу, забезпечує набуття особистостями високоорганізованого мислення, орієнтованого у тому числі й на суспільне благо.

Спробуємо окреслити ключові аспекти та перспективи парадигми

¹Який в останній час набуває характеристик «інтелектуального капіталу», що має визначальне значення не лише в економічній сфері, але й для суспільства у цілому (див.: [13]).

лідерства, зорієнтованої на ціннісно-філософську та естетичну моделі формування та функціонування інтелекту як основи людського капіталу з урахуванням тих системних змін, що відбуваються в освітній сфері.

Освітні трансформації та оновлення освіти. Трансформація сучасної освіти не є стихійною або штучною, вона продиктована життєвими потребами, які відповідають зміні соціокультурної конфігурації сьогодення. Відбувається зміна освітніх парадигм, яку пов'язують передусім з переходом від індустріального типу суспільства, якому відповідала просвітницька модель освіти, до інформаційного суспільства з його рефлексивною освітньою моделлю [3, с. 151]. На цьому тлі спостерігається зміна вектору педагогічного впливу: традиціоналістська орієнтованість на знання витісняється дискурсом особистісного підходу; стає помітною актуалізація міждисциплінарних підходів, усе більше викликають інтерес проблеми педагогічної епістемології та антропології, «парадигма лідерства», «економіка знань», дослідження когнітивних моделей пізнання, пов'язаних з розумінням того, що людський капітал та високий рівень інформаційного забезпечення, інформаційної культури стають ключовими джерелами соціальної продуктивності та конкурентоспроможності.

Ідея освіти як гаранта життєвого успіху, притаманна системі цінностей індустріального суспільства з її вертикально-авторитарною моделлю взаємин між вчителем та учнем² поступово втрачає сенс як досить утопічна в сучасних умовах. Класичний наукоцентризм доповнюється при цьому принципами освітнього інструменталізму та диверсифікації: ефективності та захисту «освітніх інвестицій» з урахуванням соціальних змінних. Набуває поширення компетентнісний підхід, який передбачає, що компетентність як умовна комбінація знань та вмінь – здебільшого ситуативний феномен, проявлений у досвідних, практичних контекстах, зокрема ситуації ризику та невизначеності.

Компетентність – це більше, ніж просто знання та навички. Вона передбачає здатність задовольняти складні вимоги, залучаючи і спираючись на психосоціальні ресурси (включаючи навички та настанови) у певному контексті [17].

Стає вкрай важливою практика перегляду і тлумачення усталених освітніх понять, ідей, моделей, так само як і новаторських точок зору з метою їх всебічного розгляду та філософської оцінки, що є релевантними соціальним результатам. Серед сучасних освітніх

²Див.: [3, с. 153].

завдань — формування лідерської культури, культури менеджменту та бізнесу. Зберігає актуальність тема особистості сучасного вчителя як ефективного менеджера і соціального лідера, проблема шляхів особистісного зростання, самовдосконалення, вбудованих у формат концепції «навчання протягом життя».

Однак оновлення освіти має передбачати також урахування соціальних цінностей та лідерських якостей, ключовими з яких є інтелект і його ціннісні прояви, зокрема, моральне ядро та естетизм — доцільна ясність мислення та креативність, що за сприятливих обставин забезпечує успішні результати.³ Йдеться про вміння ефективно вирішувати комплексні завдання, зокрема, в ситуації невизначеності; вибудовувати перспективи та адекватні стратегії їх втілення; орієнтуватись на осмислене оволодіння знанням у цілому; забезпечувати якісну роботу; продукувати креативні ідеї, виправдані соціальним досвідом; реалізовувати конструктивний діалог та етику відповідальності.

Окреслені процеси та супутні явища, які є характерними для освітніх перетворень, вимагають широкої перспективи у з'ясуванні феномену інтелекту, його проявів, пов'язаних з безпосереднім досвідом. При цьому постає питання: чи є достатньо якісною сучасна освіта, щоб розглядати її у якості соціального сенсу, такої інвестиції, що може бути не тільки економічно виправданою, а й соціально ефективною? Які специфічні форми інтелектуальної діяльності можуть бути корисними у процесі формування сучасних лідерів?

Феномен лідерства та інтелект. Існують різні інтерпретації лідерства, що розробляються межах в філософії, психології, менеджменту, соціології, педагогіки та інших науках, а також міждисциплінарних дослідженнях. Загалом цей феномен протягом ХХ ст. привертав увагу значної кількості дослідників, серед яких Р. Стогділл (R. Stogdill [21]), Дж. Бернс (J. Burns [8]), Дж. Рост (J. Rost [18]), Дж. Клагг (J. Klagge [14]), Д. Гоулман (D. Goleman [12]) та ін. Однією з найбільш впливових, класичних теорій лідерства вважається модель Р. Стогділла, у якій наголос робився на ефективності лідерства і яка асоціювалась з відповідністю результатів лідерських рішень системі очікувань групи [21, с. 63-64]. При цьому, як зазначає Дж. Рост, значна кількість традиційних теорій була вузькоспеціалізованою (орієнтовуючись переважно на менеджмент і бізнес-моделі) і загалом репрезентувала індустріальну парадигму суспільства з її інструментальною раціональністю, техно-

³Компетентнісний підхід має зосереджуватись не лише на знаннях чи поведінковому компоненті, але й на цінностях, переконаннях та настановах [17].

кратизмом, прагматизмом, короткостроковими цілями, матеріалізмом та ін., що зумовлює потребу її переосмислення в межах постіндустріальної парадигми [18, с. 102].

До таких спроб розширити дискурс лідерології можна віднести дослідження у філософському напрямі, представлені такими дослідниками як П. Костенбаум (P. Koestenbaum [15]), П. Кейс, Р. Френч і П. Сімпсон (P. Case, R. French and P. Simpson [9]) С. Споелстра (S. Spoelstra [20]) та ін. Є примітним, що сучасні підходи не лише аналізують лідерство як процес взаємодії між лідером та послідовниками (на противагу ієрархічним авторитарним моделям), але й намагаються урахувати ціннісний зразок стратегій, орієнтованих на підготовку сучасних лідерів. Ключовою характеристикою лідера сучасного типу стає творчий потенціал, інтелектуальна культура, що інтегрує різні форми мислення задля виправданих не лише бізнесових, але й соціальних стратегій.

Слід зазначити, що інтелектуальний потенціал не варто оцінювати виключно як «математичний розум», логічний горизонт чи здатність до абстрактного мислення. Подібні уявлення про інтелект є досить обмеженими, оскільки інтелектуальна активність має широкий діапазон і різні прояви, задані контекстом. Як підкреслює П. Костенбаум:

Інтелект – це розширений розум, розширена свідомість. Інтелект – це ступінь володіння певною сферою, чи то ринку, чи абстрактного мислення, емоції, тіла, свідомості або чистої волі. Інтелект – це спосіб ставлення до світу, оцінки речей. Це спосіб, яким розум організовує досвід так, щоб світ був зрозумілим і мав сенс [15, с. 4].

Сучасні інтелектуальні критерії по-перше, виходять за межі раціонального стандарту і трактують розум як творчий феномен, розглядають множинні способи світорозуміння та взаємодії зі світом; по-друге, включають у епістемологічний каркас естетичний критерій. Як відомо, одними з перших, хто обґрунтував ідею «красивого мислення» були О. Баумгартен та І. Кант.

Естетичні цінності та освіта. Проблема естетичних цінностей є однією з традиційних тем у філософії, що розкривається у працях Аристотеля, О. Баумгартена, І. Канта, Дж. Раскіна, Дж.Е. Мура, П. Бурдье та ін. У ХХІ ст. у зв'язку з соціокультурними трансформаціями спостерігається «естетичний ренесанс», внаслідок якого естетичні цінності розглядаються як такі, що уможливають додаткову вартість, впливають на інформаційний та економічний текст та ін. «Естетична досконалість стає все більш вагомим чинником, оскільки

споживачі хочуть менше речей і більше вражень», – пише М. Спічер, обґрунтовуючи цінність естетичного смаку у різних соціальних сферах [19, с. 160].

Водночас у сучасній педагогічній теорії і практиці лідерський потенціал, його естетична основа як показник філософського мислення, якісної освіти, орієнтованої на розвиток різних типів мислення, якісну аналітику залишаються все ще недостатньо оціненими. Є очевидним, що дефіцит філософського мислення лідерів, звуження емоційного, етико-естетичного інтелекту все ще є реальною практичною проблемою, яка потребує додаткової уваги.

Також спостерігається домінування інструментального інтелекту на фоні емоційного збіднення в силу тих чи інших причин, наприклад: дистанційного навчання, техногенного впливу, які деформують життєвий горизонт і його природні атрибути – комунікативні практики, емоційні реакції, естетичні потреби. Дослідники констатують стійке погіршення дитячого емоційного інтелекту, емоційних вмінь (Д. Гоулман [12]); відсутність дослідницького інтересу до естетичних явищ, естетичного смаку (М. Спічер [19]). Не зважаючи на те, що академічні чи дослідницькі середовища мало цікавляться тим, що вважається смаком, ми не повинні відмовлятися від роботи над теоріями смаку – вважає М. Спічер [19, с. 159]. Однак замість того, щоб сліпо застосувати ці теорії, маємо сконцентрувати зусилля на вдосконаленні їхнього використання: підприємствам, урядам та іншим організаціям було б розумно враховувати естетику у своїх продуктах, практиці та політиці, навчитись передбачати смаки людей [там само]. За цих умов актуалізується питання переоцінки загальноприйнятних уявлень про освітні сенси, зокрема у частині роздумів про лідерські якості та багатоваріантність і практичний сенс інтелектуальної діяльності.

Інтелектуальна культура в контексті теорії лідерства. Інтелект лідера є його ключовою характеристикою. Є очевидним, що лідерство у його соціальному сенсі не може бути повноцінним без високорозвинутої філософської культури, емоційних вмінь як необхідної передумови лідерських стратегій. Виникає необхідність зосередитись на його інтелектуальних вимірах, що залишаються за межами вузькопрагматичного бачення лідерства, здійснити спробу узагальнити різновекторний підхід, адже сучасний дискурс лідерства значно розширив спектр уявлень про сутність лідерства, його ціннісні виміри з акцентом на інтелектуальних критеріях, формуючих навички soft-skills, на командну роботу, творчий потенціал. Важливо мати модель освіти, орієнтовану на гармонійний розвиток когнітивних та емоційних здібностей і

вмінь, усвідомлення цінності інтелекту емоційного, естетичного типів з відповідною методологією навчання і виховання.

Необхідно врахувати, що інтелект – багатогранний феномен, що має різні прояви у різних ситуаціях, множинних аспектах людської діяльності, засвідчує нашу автономність, унікальність. Розум – це не «річ», якою хтось володіє, а різні способи мислення, різні стилі світорозуміння і адаптації до світу.

Можливо, найважливіше те, що інтелект дозволяє вільно пересуватися в середині реальності. Інтелект означає високорозвинену адаптацію, а отже, успіх і можливість діяти в численних вимірах реальності [15, с. 4].

Про багатомірність інтелектуальних проявів міркують Д. Гоулман, П. Костенбаум, П. Ферруччі, П. Еббс, Р. Муча (R. Mucha) та ін. Лідерська культура, її критерії, досліджувані П. Костенбаумом, включає різні типи інтелекту, зокрема, логічний, командний, мотиваційний, соматичний, трансцендентальний, естетичний, маркетинговий, філософський (мудрість) та ін. [15]. П. Ферруччі звертає увагу на те, що сучасна психологія досліджує різні форми інтелекту – математичний і лінгвістичний інтелект, емоційний інтелект, кінетичний інтелект, вербальний інтелект тощо, до яких, на його думку, варто додати естетичний інтелект як здатність сприймати прекрасне:

Там, де одна людина бачить смітник, інша – бачить зачарований замок. Звуки, які одній людині здаються нудними, можуть змусити серце іншої прискорено битися. У будь-якій ситуації одна людина може відчутти красу, а інша – ні [10].

Отже одним з ключових видів інтелектуальної діяльності є емоційний інтелект і його споріднена форма – естетичний інтелект. Акцентуємо на проблемі їхньої сутності та поліфункціональності.

Емоційний інтелект як неординарне явище досліджує Д. Гоулман, який висуває аргументи на користь переваг емоційного інтелекту, емоційної компетентності у порівнянні з IQ. На його думку, у структурі лідерських характеристик емоційний інтелект є домінуючим як вміння впливати, бути переконливим, спрямовувати емоції у конструктивне русло, адже іноді людський потенціал не розкривається саме через емоційну некомпетентність.

Д. Гоулман підкреслює, що на відміну від IQ, емоційний інтелект виявляє високу спроможність до навчання і розвивається протягом

життя людини; він визначає потенціал до навчання на засадах самосвідомості, вмотивованості, самоконтролю, емпатії та здатності будувати стосунки. Проявом емоційного інтелекту постають, перш за все, емоційні вміння – набуті здатності, засновані на емоційному інтелекті, що забезпечують високу якість роботи [2].

З емоційним інтелектом тісно пов'язаний естетичний інтелект, який на думку П. Костенбаума, дозволяє розкрити наші творчі можливості та побачити реальність у її множинних проявах, дати нам уявлення про те, наскільки різноманітним може бути наш світ [15, с. 23]. Традиційно естетику ототожнюють з мистецтвом, проте її сфера набагато ширша. Як правило, ми не враховуємо «феноменологічні» ефекти, дивлячись на світ як «чисту реальність», за межами «природної настанови», не помічаємо по суті естетичних проєкцій, які накладає розум.

Досліджуючи інтелектуальну культуру в контексті теорії лідерства, П. Костенбаум доходить висновку, що естетичний інтелект використовується не для абстрактних міркувань, а для того, щоб відсіяти образи з нашого життєвого світу та трансформувати їх для використання у вираженні емоційних істин нашого існування. Філософ підкреслює, що справжній бізнес-лідер – це не просто керівник, який приймає рішення, логічний чи абстрактний мислитель, який знає як бути ініціативним чи дисциплінованим. Лідер – це також і той, хто любить мистецтво, хто може через нього досягти високого рівня енергії та ентузіазму, духовного здоров'я та щастя [там само]. «Лідерство в усіх сферах може бути по-справжньому творчим і дійсно людським лише тоді, коли воно збагачується мистецтвом» [там само, с. 24]. Атрибутами естетичного інтелекту є художність, творчість, креативність. Естетичний інтелект може допомогти розвинути або створити, передати увесь емоційний спектр: почуття, несвідоме, примітивне, етику та мораль, етнічні традиції, особисті, соціальні та антропологічні явища. Цей інтелект складається з трьох сфер: вербальної, музичної та образотворчої [15].

Дослідник розглядає естетичний інтелект, з одного боку, як мистецтво – особливу мову, яка організує світ, його різні сенси та нові грані, а з іншого – функціонально, з погляду людського – духовного, ціннісного капіталу:

Будь-який діловий розум, якому необхідно мислити по-новому, який потребує інноваційного і проникливого аналізу живої людської реальності [...] та якому потрібно підвищувати ентузіазм, лояльність і відданість серед співробітників і клієнтів, повинен прийняти мистецтво, наситити себе мистецтвом, зануритися в нього [15, с. 20].

Цінність естетичного інтелекту. В чому криється цінність естетичного як життєвого сенсу, буттєвої потреби? Як змінюється наше життя, коли ми відкриваємося красі або, навпаки, перебуваємо у стані відчуження? Над цими та іншими питаннями розмірковує П. Ферруччі [10]. Апелюючи до еволюційної психології, він порівнює розум з багатофункціональним пристроєм, що містить багато інтелектуальних навичок, які людство розвинуло в ході еволюції. Естетичний інтелект також має багато функцій, адже досвід краси є багатовимірним, подаючи нашу особистість унікальним чином. Дослідницький проєкт П. Ферруччі є спробою демонстрації оригінальної ідеї Р. Ассаджіолі – італійського психіатра, засновника психосинтезу, який одним з перших обґрунтував цінність естетичних феноменів в галузі психології та психіатрії, продемонстрував їх терапевтичні ефекти. Естетичний досвід активує певні зони людського мозку; незадоволення нашої потреби в красі може породити депресію, неспокій, відчуття марності, незрозумілу агресивність, патології всіх видів – вважає П. Ферруччі. На його думку естетичний інтелект включає такі аспекти як естетичний діапазон, глибину естетичного досвіду, здатність інтегрувати красу [10].

Дослідник акцентує на тому, що естетичний діапазон захищає від обмежень: ті, хто має ширший естетичний діапазон, можуть відчути красу в багатьох інших ситуаціях, розуміти інші способи мислення, адаптуватися до них. Терапевтична функція краси, на його думку, доповнюючи традиційну, гедоністичну функцію, забезпечує відволікання, яке піднімає нас над життєвими проблемами, дозволяє відчути радість, цінність життя, у той час як втрата естетичних потреб межує з втратою духовності, духовного здоров'я. Ідея естетичного імпліцитно міститься у ієрархії Платона, що диктує мислення естетичного порядку з його вершиною [10]. Глибину естетичного досвіду Ферруччі характеризує як різний ступінь сприйняття краси, різний ступінь її проникнення, здатний забезпечити особистісні трансформації. Отже, естетичний інтелект стосується того, у якій мірі ми здатні сприймати красу і її впливи, відображені у відчутті порядку, досконалості, естетичного смаку, автономності суджень [10].

Естетичний інтелект як економічний чинник. Естетичний інтелект як естетичну емпатію, естетичний смак, досліджує П. Браун, аналізуючи «естетичні» маркетингові стратегії успішних компаній-лідерів, обґрунтовує естетичний інтелект у якості потужного економічного чинника.

Термін «естетика» зазвичай використовують для опису того, який вигляд мають речі. У бізнесі це означає дизайн продукту та упакування,

імідж бренду та корпоративну ідентичність. Однак це слово стане ще кориснішим, якщо ми охопимо його повне значення, що простягається набагато далі, ніж візуальна елегантність [1, с. 19].

«Якщо у вас немає естетичних навичок, то цифровий світ і світ ручної роботи можуть стати для вас не надто доступними», – констатує П. Браун [там само, с. 235]. Втім у будь-якій соціальній сфері естетичні вміння є корисними, більше того, вкрай необхідними у зв'язку з різними цивілізаційними змінами, зокрема, виникненням «деперсоналізованого» глобального суспільства, яке стає буденним явищем і спонукає до збереження ідентичності шляхом збереження естетичного коду.

П. Браун також припускає, що швидке зростання «нових політик», зокрема політики ідентичності, відображує реакцію на глобалізацію. Також криза духовних основ суспільства призведе до його диференціації на окремі групи за схожістю почуттів, цінностей, цілей, переконань, які підкріплюють їхні світоглядні системи [1, с. 19]. За цих умов зростає значущість естетичного коду, що трактується як важливий соціальний маркер.⁴

Цінність естетичного смаку, освіти як культурного капіталу, полягає у можливості вийти за межі «економічного статусу». Зазираючи у майбутнє, П. Браун припускає, що естетичні цінності набуватимуть ще більшої соціальної ваги, оскільки, «занепокоєні одночасним соціальним, економічним, та етичним хаосом, деякі люди опиняться у ситуації, за якої не зможуть дати собі раду з сьогоднішнім та уявити завтрашній день; пошук мети, сенсу та духовного зв'язку стане ще більш виразнішим» [там само, с. 239].

Очевидним проявом естетичного інтелекту є естетичний смак, індивідуальний стиль. Теорії естетичного смаку є цінними для психологічних, культурологічних, антропологічних, соціальних та ін. досліджень, однак їх прикладний сенс є не менш важливим. «Естетичний досвід є фундаментальною рушійною силою для людей», – пише М. Спічер [19, с. 164]. Вважаючи естетичні поняття «гнучкими», дослідник здійснює аналіз дискусій про естетичний смак від античної доби і до сучасної оцінки, окреслює його переваги, розглядає умови, які формують смак (предмети, культура, стосунки); характеризує смак як чинник гуманізації суспільства і особистості, інструмент формування ринкового попиту. Показовим є приклад, наведений автором: рівень

⁴Ще раз повертаючись до аргументів П. Бурдьє, за яким естетичні цінності є маркером соціальної статусної приналежності.

рецидивів злочинності у Норвегії – один з найнижчих у світі (20%) за рахунок гуманістичної практики включення можливості реалізації естетичних потреб у пенітенціарній системі [там само, с. 165]. Увага до естетичного смаку допоможе нам приймати кращі рішення, створювати більш справедливу політику, розробляти продукти вищої якості, залучати більше клієнтів. Отже, естетичні теорії – життєздатний проект, – підсумовує дослідник [там само, с. 167]. Ці висновки перегукуються з поглядом П. Ферруччі, який пише про естетичний смак як інструмент розширення свідомості, маркер іншого світорозуміння, яке ми інтерпретуємо як відмінне від нашого, засвідчуючи власну ідентичність [10].

Інтелект, мистецтво, освіта. Проблема співвідношення емоційного та естетичного інтелекту, їх співставлення з іншими його формами, тісно пов'язана з категорією мистецтва. Звертаючись до цієї теми П. Еббс акцентує на тому, що мистецтво не можна визначити лише через вплив емоцій, адже воно постає своєрідним зв'язком, містком між свідомістю та дійсністю [5]. Дослідник звертає увагу на те, що існують різні види інтелекту і жоден з них не має пріоритетної значущості – немає підстав, наприклад, підносити мистецтво над наукою чи, навпаки, про що переконливо доводять феноменологічні аргументи про епістемологічний пріоритет життєвого світу. Більше того, чому б не розглядати науку як у вищій мірі раціональне мистецтво з його відповідними емпіричними інструментами? Отже, естетику, мистецтво можна розуміти як форму знання, що виходить за межі суб'єктивності. П. Еббс підкреслює, що це ті форми дослідження та вираження, через які організуються почуття та ідеї [5].⁵

Як правило, творчість асоціюють з особливим зовнішньо фіксованим емоційним станом: натхнення, афекту, особливого психічного напруження тощо. Подібні уявлення сформували підстави пояснювати естетичні феномени як нераціональні. Без перебільшень варто зауважити, що будь-яке нове явище, нова ідея, зокрема, також і у науці, є естетичними за своєю природою як результат продуктивної уяви. Розмірковуючи над цією темою, П. Еббс акцентує на тому, що творчість може включати безперервний рух між первинною асоціативною ідеєю та вторинним концептуальним опрацюванням у конкретній традиції та символічній формі.

І. Кант продемонстрував, що досвід є результатом пізнавальної активності, продуктивної уяви, апріорних конструктів, за допомогою

⁵Мистецтво у якості впливового фактору освіти і виховання переконливо обґрунтував також А.Н. Уайтхед.

яких ми впорядковуємо світ як реальність, форму. По-перше, естетичне постає як сама можливість категоризації, її необхідна передумова. По-друге, «якщо існують вроджені категорії, що опосередковують наш досвід, чи не можуть також існувати (як пізніше наполягав Юнг) апріорні образи, апріорні наративи, апріорні жанри? Чи не можна поширити метод Канта на всі форми культури, включаючи формальний аналіз усіх мистецтв» [5]. Розвинений естетичний інтелект передбачає аналітичну перевагу у конструюванні досвіду, хоч це видається парадоксом.

Отже проблема естетичного інтелекту є більш фундаментальною, ніж це здається на перший погляд. П. Ферруччі, розглядає естетичний інтелект як «здатність сприймати прекрасне» [10]. У свою чергу, П. Браун, вважає, що «естетичний інтелект – це наша здатність інтерпретувати та виражати почуття, викликані певним об'єктом або досвідом» [1, с. 19].

Враховуючи, що естетичний інтелект є формою художнього (креативного) типу світосприйняття, інструментом продуктивного конструювання досвіду, що виходить за межі сприйняття, а також вузькоінструментальної раціональності, дані означення можна переглянути і суттєво доповнити.

Естетичний інтелект можна тлумачити не лише як «здатність сприймати, інтерпретувати прекрасне», але і як конструктивне продуктивне мислення, орієнтоване на доцільність, новизну, унікальність, творчість та її впорядковані результати.

Прогресивна освіта, спрямована на формування такого типу інтелекту вочевидь має передбачає «драматичний рух від неформальних наївних "експресивних" концепцій мистецтва, орієнтованих на дітей, до більш формальної естетики» [5]. При цьому не заперечується цінність оперативного мислення, аналітичного розуму, принципу верифікації; мова йде про усвідомлення необхідності зменшення впливу операціоналізованого розуму, компенсування «відсутності життєвих символів у шкільному середовищі», обмеження «одержимості транзакційною мовою, інформацією, кількісними вимірюваннями, змагальними досягненнями» [там само].

Освітні перетворення у цьому напрямі дозволять говорити про перспективу появи лідерів нового типу, які будуть володіти навичками глибокого філософсько-естетичного, комплексного системного мислення. Р. Муча, посилаючись на практичний досвід та авторитетні імена в галузі теорії лідерства, зокрема А. Залезніка (Zaleznik A. [22]), пише

про ключову роль естетичного інтелекту, музичного, драматичного мистецтва у навчанні, лідерстві, творчості, повсякденному житті; подає його концепцію та її елементи: присутність (presence), автентичність (authenticity) і їх синтез (synthesis) [16].

Присутністю є діапазон чуттєвого сприйняття з відповідною інтерпретацією, що стає джерелом нашого досвіду; це здатність реагувати на інформацію в режимі реального часу; здатність слухати «чуттєві підказки» і діяти у відповідності до них [16, с. 39]. Автентичність – множинність ролей в горизонті ситуацій та колективних очікувань. В основі автентичності лежить вміння спиратись на власний життєвий досвід, оцінювати власні навички відповідно до ситуації [там само, с. 47]. Синтез фіксує єдність присутності та автентичності, він є генеративним, що створює підґрунтя для творчості та інновацій [там само, с. 50].

Досить показовою при цьому є дослідницька мета, яку можна взяти на озброєння у контексті подальших досліджень у цьому напрямі: продемонструвати як урок, дані, отримані зі світу мистецтва можуть формувати «організаційне мислення», інтуїцію, креативність, елементи бізнес-стратегій [16].

Висновки. Звертаючись до проблеми естетичного інтелекту ми запропонували його розгляд у комплексі декількох взаємопов'язаних інтерпретацій, перелік яких, вочевидь не є вичерпним. Перш за все, ми розглядали його крізь призму людського капіталу, підкреслюючи його економічний, практичний, педагогічний вимір, який однак не може розглядатись ізольовано від інформаційного, духовного, філософського, ціннісно-естетичного наповнення.

Оцінюючи формування естетичного інтелекту, ми намагалися продемонструвати зв'язок різноманітних форм інтелекту, підкреслюючи значення емоційної та естетичної його форм, у тому числі мистецтва та естетичного смаку, на противагу досить розповсюдженому цілераціональному, механістичному тлумаченню цих понять.

Також було акцентовано на значущості естетичного інтелекту та загалом ціннісно-орієнтованого підходу у спробах розбудов сучасних теорій лідерства. Окреслені аспекти синтезує ідея осучаснення освіти з урахуванням естетичного інтелекту, яка, з одного боку, може розглядатись у якості визначальної освітньої та бізнес-інвестиції, а з іншого – як шлях виховання лідерів нового типу. Усе вище наведене дозволяє нам запропонувати визначення естетичного інтелекту як конструктивного мислення, спрямованого на доцільність, новизну, унікальність, творчість та її впорядковані результати.

References

1. *Braun P.* Estetychnyi intelekt: yak yoho rozvynuty y vykorystovuvaty v biznesi y zhytti. Kharkiv : Fabula, 2023.
2. *Goulman D.* Emotsiyni intelekt u biznesi. Kharkiv : Vivat, 2021.
3. *Panafidina O.* Lohika suchasnoi osvitnoi paradyhmy: I. Kant proty Dzh. Lokka. *Filosofia osvity. Philosophy of Education.* 2018. № 1(22). S. 150-165.
4. *Prushkivska E.V., Pereverzieva A.V.* Osvita yak skladova liudskoho kapitalu. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky.* 2008. № 1(3). S. 119-124.
5. *Abbs P.* A is For Aesthetic. Essays on Creative and Aesthetic Education. Routledge ; Taylor & Francis Group, 1989.
6. *Becker G.* Human Capital. A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education. Third Edition. London : University of Chicago Press Ltd., 1993.
7. *Burgess S.* Human Capital and Education: The State of the Art in the Economics of Education. *IZA Discussion Paper.* 2016. № 9885.
8. *Burns J.* Leadership. Harper & Row, 1979.
9. *Case P., French R. and Simpson P.* Philosophy of leadership. *SAGE Handbook of Leadership.* Sage, 2011. P. 242-255.
10. *Ferrucci P.* Beauty and soul. Penguin Books Ltd, 2009.
11. *Gillies D.* State Education as High-Yield Investment: Human Capital Theory in European Policy Discourse. *Journal of Pedagogy.* 2011. Vol. 2. № 2. P. 224-245.
12. *Goleman D.* Emotional Intelligence. Bantam Dell, 2006.
13. *Karchegani M.R., Sofian S., Amin S.M. and Jamshidy M.* Intellectual Capital and Holism Philosophy. *Journal of Applied Sciences.* 2014. Vol. 14(22). P. 3131-3141.
14. *Klagge J.* Defining, discovering and developing personal leadership in organizations. *Leadership & Organization Development Journal.* 1996. Vol. 17/5. P. 38-45.

15. *Koestenbaum P.* Heart of business. Ethic, power and philosophy. Saybrook Publishing, 1987.
16. *Mucha R.* Aesthetic Intelligence. Reclaim the Power of Your Senses. BookSurge, 2009.
17. *O'Sullivan N., Burce A.* Teaching and learning in competency-based education. *The Fifth International Conference on e-Learning (eLearning-2014)*. 22-23 September 2014. Belgrade, Serbia.
18. *Rost J.* Leadership for the twenty-first century. Praeger, 1993.
19. *Spicher M.R.* Taste Now: A Look Beyond Art and the History of Philosophy. *Journal of Comparative Literature and Aesthetics*. 2020. Vol. 43. № 3. P. 159-167.
20. *Spoelstra S.* Leadership and Organization. A Philosophical Introduction. Routledge, 2018
21. *Stogdill R.* Personal Factors Associated with Leadership: A Survey of the Literature. *The Journal of Psychology*. 1948. Vol. 25:1. P. 35-71.
22. *Zaleznik A.* Managers and Leaders Are They Different? *Harvard Business Review*. 2004. URL: <https://hbr.org/2004/01/managers-and-leaders-are-they-different>

AESTHETIC INTELLIGENCE AS HUMAN CAPITAL IN THE SYSTEM OF THE VALUES OF EDUCATIONAL AND LEADERSHIP**Andrii Abdula, Halyna Baluta**

Abstract. Human capital can be considered a fundamental characteristic of a developed society, as it becomes a prerequisite for the public good in its form of intellectual abilities and practical skills while determining human capacity for self-realization and high-quality work. Human capital grows through investments, and education is considered one of them. However, focusing solely on the instrumental or economic aspect of human capital is not comprehensive; economic and value aspects can be seen as complementary.

The authors of the article claim that the 21st century is witnessing an «aesthetic renaissance», as a result of which aesthetic values are regarded as those that enable added value, influencing informational and economic contexts, among others. Aesthetic excellence is becoming an increasingly important factor. At the same time, in the modern theory of teacher training, the aesthetic foundation of leadership potential remains insufficiently appreciated. The article explores the prospects of the modern leadership paradigm focused on value-philosophical and aesthetic models of forming and functioning emotional intelligence as the foundation of human capital, considering the systemic changes occurring in the educational sphere. The key theme of the study is aesthetic intelligence as a topical educational value, its role, essence, advantages, characteristics, morality, and aestheticism—a purposeful clarity of thought that, under favourable circumstances, ensures successful outcomes.

The analysis of modern approaches in leadership theory demonstrates the research focus on the creative foundations of leadership intellectual culture, which do not contradict contemporary views on the multidimensionality of intelligence and rationality. None of the types of intelligence can be considered dominant. Modern intellectual criteria extend beyond the rational standard: they interpret reason as a creative phenomenon, consider multiple ways of perceiving the world and interacting with it, and incorporate the aesthetic criterion into the epistemological framework. Therefore, it is reasonable to justify the view that aesthetics, art, and science can be understood as forms of knowledge and products of aesthetic intelligence.

Aesthetic intelligence manifests in aesthetic taste and individual style. Theories of aesthetic taste are valuable for psychological, cultural, anthropological, social and other research, but their practical significance is equally important. The article substantiates the idea that aesthetic intelligence entails an analytical advantage in constructing experience. In epistemology, aesthetic intelligence is researched as a horizon of new ideas through productive imagination and a form of organizing experience (I. Kant, P. Ebbs).

The article has also attempted to demonstrate the essential features of this phenomenon, such as the «ability to perceive and interpret beauty» (P. Ferrucci, P. Brown). Considering that aesthetic intelligence is a form of artistic (creative) world perception and a tool for constructing experience, which goes beyond perception and narrow instrumental rationality, these definitions can be revised and significantly expanded. Aesthetic intelligence can be interpreted not only as the "ability to perceive and interpret beauty" but also as constructive thinking aimed at appropriateness, novelty, and uniqueness, as well as creativity and its organized results.

Keywords: human capital, aesthetic intelligence, emotional intelligence, education, leadership.

Надійшла до редакції 23 вересня 2024 р.

Абдула Андрій Іванович

Кафедра філософії

Криворізький державний педагогічний університет

просп. Університетський, 54

м. Кривий Ріг

50086

Abdula Andrii

Department of Philosophy

Kryvyi Rih State Pedagogical University

Universytetskyi ave., 54

Kryvyi Rih

50086

 <https://orcid.org/0000-0001-5484-1639>

 standrewne2@gmail.com

Балута Галина Анатоліївна

Кафедра філософії

Криворізький державний педагогічний університет

просп. Університетський, 54

м. Кривий Ріг

50086

Baluta Halyna

Department of Philosophy

Kryvyi Rih State Pedagogical University

Universytetskyi ave., 54

Kryvyi Rih

50086

 <https://orcid.org/0000-0002-4772-9240>

 moment71164@gmail.com

 <https://doi.org/10.31812/apm.7736>